

*Ірина ЧОВБАН,
студентка 5 курсу
факультету європейського права та правознавства
ДВНЗ «УжНУ»*

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена дослідженню проблем впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах та реалізації права на освіту осіб з обмеженими можливостями. Проаналізовано зарубіжний досвід інклюзивного навчання студентів з особливими потребами. Показано, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства необхідно здійснити низку заходів для удосконалення системи освіти, зробити її більш ефективною, демократичною, доступною для всіх категорій населення, створити безбар'єрне середовище для інвалідів з метою їх інтеграції в суспільство та реалізації права на повноцінне життя.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливим є визначення нових пріоритетів у системі освіти, спрямованих на реалізацію принципів демократії, гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в суспільство, їх соціальний захист, психолого-педагогічна підтримка є одним із найбільш актуальних і пріоритетних напрямів політики кожної розвиненої країни світу як в освітній, так і в соціальній сфері, оскільки ставлення до людини з інвалідністю багато в чому є показником рівня цивілізованого демократичного устрою держави.

Незважаючи на те, що Україна ратифікувала Конвенцію про права інвалідів у 2009р, а також розроблено

на сьогоднішній день велику кількість законодавчих актів, в яких визначено права людей з особливими потребами та основні механізми їхнього захисту, вони й досі залишаються найбільш дискримінованою та ізольованою від суспільства групою. Останні статистичні дані Державної служби статистики та Державного центру зайнятості Міністерства соціальної політики та зайнятості України [1, с.89-90] щодо навчання та працевлаштування інвалідів є невтішними (див. рис.1-2).

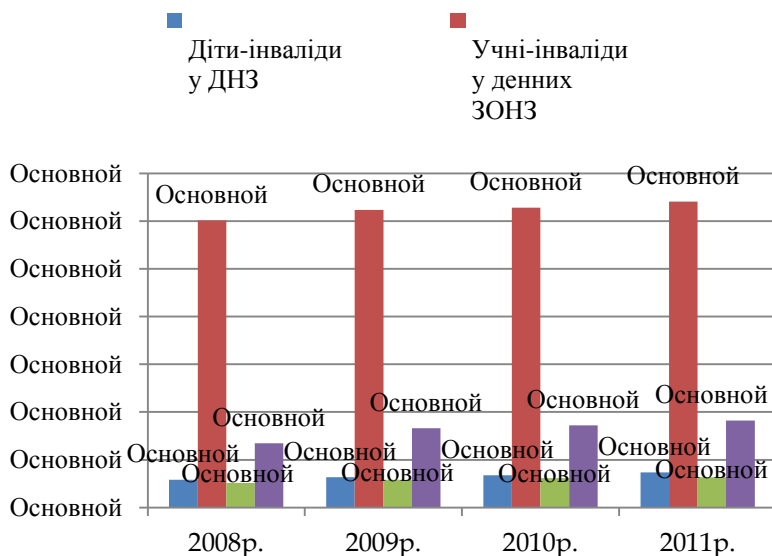

Рис. 1. Чисельність інвалідів у навчальних закладах України

Небагато людей з обмеженими можливостями, які здобули повну середню освіту, вступають у вищий навчальний заклад. Тому перед нами гостро постає питання про створення умов для здобуття належного рівня освіти цією категорією населення, становлення спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці.

В багатьох країнах світу визнана інклюзивна форма навчання.

Інклюзія (від англ. *inclusion* — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному та суспільному житті.

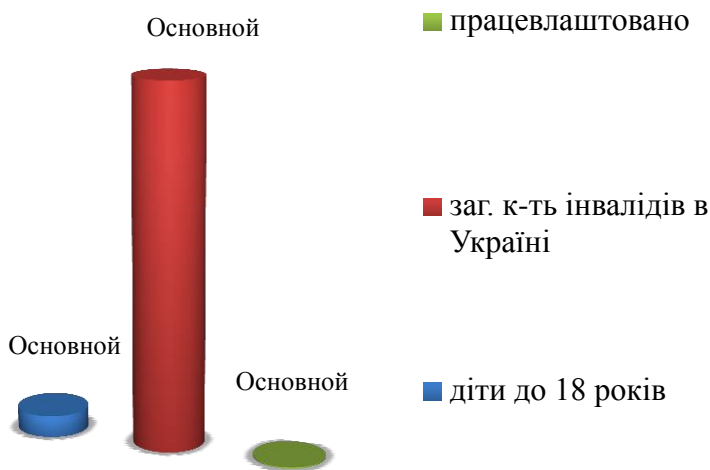

Рис. 2. Дані стосовно працевлаштування інвалідів в Україні

У науковій літературі майже відсутня інформація щодо практики впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах.

Мета цього дослідження виявити проблеми реалізації права осіб з обмеженими можливостями на вищу освіту і показати, що впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах є найраціональнішим шляхом соціальної інтеграції цієї категорії населення в суспільство.

Студенти з особливими потребами мають певні проблеми, які суттєво впливають на їх пізнавальну активність та інтеграцію в освітнє середовище: прогалини в знаннях; труднощі у подоланні безбар'єрності оточуючого середовища, зокрема, освітнього; труднощі у сприйнятті навчального матеріалу у загальноприйнятому вигляді; знижена працездатність, підвищена втомлюваність та виснажливість, порушення концентрації уваги; підвищена вразливість до інфекційних захворювань і в зв'язку з цим проблеми з відвідуванням занять; низький рівень фізичної підготовки; дефіцит комунікабельності; недостатня орієнтація в соціумі, низька соціальна активність; звичка до невимогливості; низький рівень мотивації досягнення мети, відчуття втрати майбутнього; нерішучість, низька самооцінка, нерозвиненість самоконтролю; підвищена тривожність, вразливість, емоційна нестійкість, депресивні стани і тд.

Особливістю навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому колективі є те, що сприймаючи їх як рівних до них висувають такі ж вимоги з боку ВНЗ, як і до інших студентів. В інтегрованій групі не можна уповільнювати темп лекції, зменшувати кількість пар та їх тривалість, спрощувати чи скорочувати обсяг навчального матеріалу, бо це знижує якість фахової підготовки. Тому компенсувати функціональні обмеження, що впливають на якість навчання студентів з інвалідністю, і надати необхідну підтримку можна тільки шляхом впровадження системи супроводу їх навчання [2, с.7-8].

Інклюзивна освіта — це процес надання освітніх послуг молоді з особливими потребами, що забезпечує їхнє право на отримання вищої освіти зі створенням у вищому навчальному закладі умов, адаптованих до їхніх потреб і можливостей.

У різних країнах світу інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами існує понад 30–40 років і стала вже світовою тенденцією. До країн із найбільш досконалим розвинутим законодавством у галузі інклюзивної освіти належать: Канада, Кіпр, Данія, ЮАР, Іспанія, Бельгія, Швеція, Великобританія, США. Наприклад, в Італії законодавство підтримує інклюзивну освіту з 1971 року і акцентує увагу саме на соціалізації «особливих» дітей, в результаті якої вони стають повноправними членами суспільства. Взагалі підтримка навчання людей з інвалідністю існує в усіх розвинутих країнах світу, але в нашій країні вона, на жаль, не набула розвитку. Супровід навчання «розпочався відповідно до Всесвітньої програми дій відносно інвалідів, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН в її Резолюції 37/52 від 3 грудня 1982 р., і здійснюється згідно зі Стандартними правилами забезпечення рівних можливостей для інвалідів (Резолюція ГА ООН 48/96 від 20 грудня 1993 р.)» [3, с.1].

Стосовно систем супроводу навчання студентів найбільш відомими серед них є «Національне бюро для студентів з інвалідністю Скілл» та Центри підтримки студентів з інвалідністю Кембриджського, Оксфордського університетів (Велика Британія); у Південно-Іллінойському та Олд-Домініонському університетах (США) діє Служба підтримки інвалідів (СПІ), в Університеті Манітоба (Канада) працює Служба підтримки студентів з інвалідністю, також системи супроводу діють в Університеті м. Карлсруе (Німеччина), Підляському та Ягеллонському університетах (Польща) [4].

Цікаво, що в Оксфордському університеті діє Служба особливих потреб для студентів з інвалідністю, яка підтримує їх у процесі навчання. Студентів з вадами зору і дислексією університет забезпечує аудіозаписами лекцій. Комп'ютерна служба університету впровадила низку

системних технологій, включаючи екранне читання, збільшення текстів і вивчення програмного забезпечення. Для студентів, яким потрібні записувачі і начитувачі, існує штат працівників, з якого вони можуть обирати собі тьютора [2, 9-10].

Україна не може сліпо скопіювати досвід інших країн через різні економічні, етнографічні умови та різний менталітет, вона створює свій шлях розвитку інклюзивного навчання. В нашій країні початок інтеграційних процесів «особливих дітей» у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд „Крок за кроком” започаткували науково-педагогічний експеримент „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах”, основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей [3, с.1-2]

В університеті «Україна» створені підрозділи, які займаються вирішенням проблеми інтеграції студентів в освітнє середовище, їх соціальної адаптації та реабілітації, впровадження спеціальних технологій навчання, надання студентам технічної допомоги і підготовку до працевлаштування: Науково-практичний центр інклюзивних та реабілітаційних технологій, Науковий відділ спеціальних технологій навчання, Центр планування і розвитку кар'єри.

Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще

багато проблем. Інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

На шляху до впровадження інклюзивної освіти потрібно вирішити такі проблеми :

1. Недостатність впровадження стандартів, встановлених законодавством України. Нормативно-правовою базою забезпечення освіти молоді з особливими потребами в Україні є Конституція України, Закон України «Про освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», наказ Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 р. № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки» [5] тощо. Більшість законів з питань освіти закріплюють державні гарантії щодо надання в Україні освітніх можливостей людям з особливими потребами, однак не є реалізованими.

2. Проблеми з фінансуванням інклюзивної освіти.

3. Програми ЗОШ та ВНЗ є складними для певних категорій людей з особливими потребами. Не визначені стандарти оцінювання навчання для дітей з особливими потребами.

4. Стан підготовки фахівців і спеціалістів в Україні для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не задовольняє суспільних запитів і потреб. Інваліди з повним або частковим ураженням слуху та зору у більшості випадків здобувають освіту лише у спеціальних

навчальних закладах, тому що тільки там є викладачі, які володіють сурдоперекладом та методикою читання і писання шрифтом Брайля. Але такою формою навчання не реалізується процес інтеграції цих інвалідів у суспільство, їх адаптація в іншому середовищі, оскільки ці люди навчаються з такими ж, як вони.

5. Навчальні заклади є непристосованими для осіб з обмеженими можливостями. Інваліди з пошкодженням опорно-рухового апарату (ОРА), у тому числі ті, які пересуваються на візках, не мають можливості самостійно добратися до навчального закладу через архітектурні бар'єри.

6. Неузгодженість діяльності та забюрократизованість відомчих процедур гальмує процес впровадження інклюзії в Україні.

7. Проблема толерантності в школах та ВНЗ, адекватного сприйняття людини з особливими потребами однолітками та викладачами.

Побудова толерантних взаємовідносин у студентському колективі можлива за таких правил:

1. Встановлення відносин довіри на основі визнання іншої людини особистістю.

2. Безоцінне (некритичне) і безумовне (без «якщо ти... — я тебе поважатиму») сприйняття іншої людини [6, с.56-57].

Інваліди із затримкою психічного розвитку майже завжди залишались осторонь, навіть серед інших інвалідів, так як у вищезгаданих груп інвалідів зберігається найважливіший чинник людської діяльності – інтелект. Часто наше суспільство навіть не припускає, що люди із затримкою психічного розвитку можуть навчатися на рівні з іншими, що їх психологічні здібності також можна розвивати, тільки для цього потрібні відповідні умови, які

б забезпечували реалізацію їхніх законних прав на освіту і взагалі на повагу до людської гідності.

Враховуючи досвід розвинених країн світу щодо напрямів соціальної політики стосовно інвалідів, необхідно постійно, на системній основі виробляти виважені підходи до ідеї інтеграції людей з обмеженими можливостями. Це виявляється можливим тільки на основі формування адекватної громадської думки про інвалідів, створення соціальних умов для реалізації їхніх можливостей і здібностей, а також побудови інноваційної моделі соціальної роботи з цією категорією населення.

Потрібно не створювати спеціальне, окремішне середовище для людей з особливими потребами, створювати суспільство в суспільстві, а забезпечити повноцінне життя у звичайних умовах. Адже, як відомо, «поняття інтеграції індивіда в певній соціальній групі або в суспільстві загалом передбачає виникнення в цього індивіда почуття спільності та рівності з іншими членами суспільства, а також можливість співпрацювати з ними як з рівними партнерами».

Отже, для впровадження інклюзивної освіти у ВНЗ потрібно: створити спеціалізовану матеріально-технічну базу; створити безбар'єрне освітнє середовище, в якому приміщення, інформація, техніка і навчальний матеріал доступні для всіх студентів; надати можливість вибору форми навчання: денної, заочної, дистанційної, комбінованої; наблизити освітні послуги до місць проживання маломобільних студентів (відкриття філій, центрів дистанційної освіти); підготувати адаптоване навчально-методичне забезпечення для студентів різних нозологій (аудіо-, відео-, тактильних та електронних матеріалів тощо); перепідготувати викладачів, впровадити спеціальні інформаційні та педагогічні технології; адаптувати викладачів і студентів до інтегрованого

освітнього середовища, сформувати в колективі толерантне ставлення і розуміння проблем людей з інвалідністю; урахувати індивідуальні особливості та потреби студентів, організувати психологічну підтримку учасників навчального процесу; організувати медико-реабілітаційний супровід навчання; створити умови для соціалізації, самовизначення і самореалізації; організувати позааудиторну діяльність для забезпечення професійної адаптації студентів, підготовки їх до працевлаштування і планування їхньої кар'єри.

Список використаних джерел

- 1. Чисельність інвалідів у навчальних закладах України / Соціальний захист населення України: статистичний збірник. – Київ, Державна служба статистики України, 2012. – 119 с.*
- 2. Таланчук П.М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі [Електронний ресурс]: навч.-метод. посіб. для студ., виклад. та фахів. ВНЗ інтегрованого типу / П.М. Таланчук, К.О.Кольченко, Г.Ф.Нікуліна. – Київ: Університет «Україна», 2003 – 72 с.*
- 3. Кривоносова О.В. Інклюзивна освіта в Україні / О.В.Кривоносова. [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті:http://skviravo.ucoz.ru/soc_zakhist/inkljuzivna_osvita_y_ukrajini_krivososova.doc*
- 4. Мігалуш А.О. Впровадження супроводу навчання та виховання – як один з шляхів соціальної інтеграції людей з особливими потребами / А.О.Мігалуш [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/29469.doc.htm*
- 5. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх*

навчальних закладах на 2009-2012 роки [Електронний ресурс] : наказ МОН № 855 від 11.09.09 року. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4828/

- 6. Добровицька О.О. Побудова толерантних взаємовідносин у студентському колективі як одна з педагогічних умов формування толерантності в інтегрованому навчальному середовищі. /*
- 7. О.О. Добровицька //Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі:XI Міжнар. науково-практич. конф.: тези доповідей. — Київ : Університет «Україна», 2011. — С.55-57.*